

Лекція №1 . Тема: Українські традиційні народні ремесла.

Викладач: керівник народознавчих
гуртків КЗ «Харківська обласна
станція юних туристів»
Коваленко Майя Леонідівна

Сучасні
художні
народні
промисли

```
graph LR; A[Сучасні художні народні промисли] --> B[Різьба по дереву]; A --> C[Художнє випалювання]; A --> D[Інтарсія]; A --> E[Інкрустація]; A --> F[Кераміка]; A --> G[Килимарство]; A --> H[Художнє ткацтво]; A --> I[Художня вишивка]; A --> J[Художня обробка металу]; A --> K[Художні вироби із шкіри];
```

Різьба по дереву

Художнє випалювання

Інтарсія

Інкрустація

Кераміка

Килимарство

Художнє ткацтво

Художня вишивка

Художня обробка металу

Художні вироби із шкіри

- Опішня на Полтавщині - центр виробництва гончарної кераміки в Україні. Опішнянські глиняні вироби - об'єкт нематеріальної культурної спадщини України.

Опішнянський розпис — це здебільшого рослинний орнамент: квіти, грона, колоски, гілки у вигляді букетів та віночків. Характерними рисами є світло-жовтий колір візерунка, виконаний природним кольором глини, на червоно-коричневому, білому або зеленому фоні. Колір візерунка посилюють контрастами блакитного, темно-коричневого, яскраво-зеленого, синього або чорного і поливають прозорою поливою.

Переважно кераміку розписують великим рослинним орнаментом, що складається з нескладних геометричних мотивів, без різких ламаних ліній. Форма квітів — умовна за формою, часто близька до українських настінних розписів.

Розписують вироби традиційно жінки. Для розпису використовують кольорові глини-ангоби. вироби, сформовані на гончарному крузі, спершу спершу поливають рідкою кольоровою глиною, яка створює рівномірний тон. Після другої просушки їх розписують за допомогою гумової груші з соломинкою на кінці. Майстриня ставить виріб на гончарний круг і, обертаючи, наносить лінії. Потім, тримаючи виріб на колінах, малює візерунок, починаючи з найбільших елементів, які є опорою всієї композиції. Після закінчення нанесення контурного малюнка, його розфарбовують. Труднощі виконання розпису полягають у тому, що справжній колір ангоба виявляє під глазур'ю лише після випалу.

Для розпису мисок застосовують оригінальну техніку — «фляндрівку» (нанесення кольорів на черепок з подальшим їх розтягуванням спеціальним дротяним гачком). Виріб занурюють у червону глину, ставлять на гончарний круг і починають розписувати. Лінії «розтягують» мідним гачком. Фарба тонкими лініями входить одна в одну, створюючи візерунки. Ця техніка потребує швидкості, уважності, адже виправлення тут неможливі.

Опішне. Традиційний автентичний виріб-куманець.

Сучасні сувенірні вироби: куманці та барильця.

Місто Косів Івано-Франківська область – столиця гуцульського гончарства.

Косівська мальована кераміка — традиційний народний **гуцульський** промисел, один з видів кераміки. Гончарні вироби: різноманітний посуд, дитячі забавки, сувеніри, пічні кахлі, декоративні плитки. Вирізняється складною технологією виготовлення та особливими малюнками.

13 грудня 2019 року Косівську мальовану кераміку внесено до Репрезентативного списку ЮНЕСКО нематеріальної культурної спадщини людства.

Техніка виготовлення гуцульської кераміки — «**ритування**» або «гравіювання» — це розпис покритого білою глиною і підсушеного виробу. Після першого випалювання у гончарній печі на виріб наноситься розпис зеленою, коричневою, жовтою, рідше синьою фарбами (білої глазурі ніколи не було, лише білий ангоб — до випалювання). Виріб покривається прозорою глазур'ю і випалюється вдруге. Така техніка є унікальною і єдиною у світі. На глині майстри фактично малюють історію краю. Використовують лише три кольори: зелений, жовтий, коричнево-червоний і зрідка додають сині вкраплення.

У декоративному оздобленні керамічних виробів відображається рослинний і тваринний світ, жанрові композиції з міфологічною, релігійною й побутовою тематикою, сцени праці та свят, звичаїв та обрядів гуцулів. Геометричний орнамент, що вільно й легко лягає на форму виробів, підкреслює їх об'єми. Легкість малюнка не заважає сприймати пластику форм, орнаменти й сюжетно-тематичні композиції неповторні. Майстер ретельно вимальовує кожен елемент за власним стилем і колоритом. Ще Косівську кераміку відрізняють «фарбові сльозинки» — невеличкі патьоки фарби.

Кераміка Косівська. Тарель.

Косівська кераміка. Посуд

Петриківський різпис, або «**петриківка**» — українське декоративно-орнаментальне народне малярство, яке сформувалося на Дніпровщині в селищі Петриківка, звідки й походить назва цього виду мистецтва.

5 грудня 2013 року петриківський різпис було включено до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО.

Вважається, що петриківський різпис походить від селянського хатнього стінопису. Вкривати стіни різписом у різні періоди було притаманно для багатьох частин України, причому різні регіони мали свої особливості. Зовнішні стіни хат було прийнято розмальовувати наново кожної весни або двічі на рік. Окрім стін різписом вкривали побутові речі з дерева та інших матеріалів, особливо скрині, зокрема весільні. Пізніше виникли так звані «мальовки» — різписи на папері, які майстрині могли готувати заздалегідь і прикрашати таким чином внутрішні стіни хат, не відвідуючи їх.

Професійні майстри «петриківки» здебільшого малюють без попередньо накресленого контуру і не користуються вимірювальними інструментами. Майбутній витвір заздалегідь виношують в уяві і виконують лише після того, як композиція повністю продумана.

Особливістю різпису є також те, що елементи малюнку (пелюстки, стебла, ягоди тощо) виводять одним мазком.

Для зображення ягід та деяких інших елементів майстри часто користуються власним пальцем (хоча ця техніка може бути виконана також соскою або піпеткою). Вмочивши палець у фарбу, торкаються ним до паперу й лишають кругленьку плямочку, трохи світлішу й випуклу в центрі та неначе обведену темнішим контуром довкола.

Інструменти для різпису мають природне походження. Палички з паростків дерев, стебел болотних трав, особливо оситнягу й рогози, саморобні пензлики з котячої шерсті та пальці самого майстра — ось небагатий набір художніх знарядь, котрими творили народні умільці велике різноманіття композицій квіткових візерунків. Кошачка — пензлик виготовлений з тонкої шерсті кішки, природні фарби і пальці — це все, що було потрібно, аби розмалювати цілі хати й великі печі.

Скрина. Петриківський розпис.

Петриківка. Розпис під лак.

Петриківський розпис. Тарель.

Мóтанка (ля́лька-мóтанка, кúкла) — зроблена з тканини вузликова лялька. Назва походить від слова *мотати*. Вважається, що у давнину мотанки виконували функцію сакральних оберегів. Майстрині поділяють вузлові ляльки на три основні категорії: 1) обрядові; 2) ігрові; 3) навчальні. Мотанки не мають рук, ніг і тулуба. Виразною є лише голова. Обличчя «пусте» або з хрестом, вишитим різнокольоровими нитками так, що утворювався посередині квадрат.

На сучасному етапі народні майстрині, що перебувають під впливом ідей неоязичництва, намагаються сакралізувати мотанки. Іноді відродження народної іграшки супроводжується процесом поширення язичницьких вірувань, які давно втратили своє обрядово-магічне значення. У більшості випадків така пропаганда надприродних властивостей мотанки не що інше, як рекламний трюк.

Проте, в проектній технології виготовлення такої народної іграшки доречно. Такий виріб, як лялька- мотанка поєднує де кілька технік та технологій, використання багато матеріалів, дає розвиток фантазії учнів. А ще, радимо, ускладнювати завдання : виконувати одяг ляльки з регіональними особливостями , притаманними Подніпров'ю, Гуцульщини, Слобожанщини та інші. Таким чином ми вводимо на уроки з трудового навчання - народознавство, етнографію, образотворче мистецтво. Вітається власна науково- пошукова робота учнів, ескізи та креслення , виготовлення шаблонів .

Ляльки в народному строї.

Народний майстер Павлова Людмила з власними виробами

Традиційне вбрання слобожанських жінок складалося з сорочки вишиванки, запаски або дерги, керсетки і свити або кожуха. Жіночі сорочки вишиванки Слобожанщини були переважно полтавського типу. Їх носили до початку ХХ ст. Наприкінці ХІХ ст. з'являються сорочки -вишиванки з високим стоячим вишитим коміром, накладною нашивкою на пазусі та вишитими манжетами. А на початку ХХ ст. під впливом міської культури у побут входять сорочки на кокетці з великим викотом горловини та рукавами, пришитими до кокетки. *Своєрідність вишивки слобожанських вишиваних сорочок полягала у поліхромній орнаментиці, виконаній півхрестиком і дрібним хрестиком та півхрестиком, іноді грубою ниткою, що надавало їм рельєфності. Характерним було шиття білими нитками, настилування (лиштва), вирізування. Переважали геометричні й рослинно-геометризовані узорі.* Для закріплення краю тканини служили такі види швів, як зубцювання і змережування. Поряд з набируванням і настилуванням, для яких характерна червона колористика вишивки, побутувало ажурне шиття. *Традиційний асортимент вбрання у вигляді вишиваної сорочки, керсетки і плахти наприкінці ХІХ ст. доповнився шарафанами (спідницями) і юпками. Поєднання шарафана і юпки звалось «парочкою». Юпку шили на ваті, з підкладкою та «вусами» (складками) позаду. Керсетки виготовляли з легкої фабричної тканини на підкладці. Керсетки відзначалися територіальною різноманітністю. Їх шили з високим або з коротким станком і «вусами» або зі зборками. Застібували керсетку збоку на грудях. *Попереду на грудях керсетки розшивали кольоровими шнурами і кантами, зубцями і гудзиками.* Наявність у слобожанських керсетів зубцеподібного декору або конструктивної зубчастої застібки вирізняє їх серед керсеток Середнього Подніпров'я та Полтавщини.*

Заміжня жінка в слобожанському строї

Весільна сорочка, кінець 19 ст., село Добропілля
Валківського району Харківської області.
Техніка вишивання «вирізування».

Особливості слобідської вишивки.

Вишивка українського костюму багата і різноманітна. Нею прикрашали жіночі і чоловічі сорочки, верхній одяг, головні убори. Мотиви орнаментів, композиції, кольори передавалися з покоління в покоління, стаючи традиційними. Орнаментальні мотиви були геометричними (ромби, розетки, зірки), рослинними. Способів вишивання і їх різновидів було багато. Найдавнішими видами народної вишивки були заволокання, занизування і настилування. Варіантом останньої техніки є широко розповсюджена на Україні вишивка гладдю. Відома техніка вірізування зазвичай застосовувалася з іншими видами вишивки.

Звертаю Вашу увагу, що улюблена українська техніка вишивки-хрест «приходить» на нашу територію з середини 19 сторіччя. До того побутували так звані рушникові шви, прозорі(мережка, вірізування, виколювання), вільні та інші. Звичайно, що вишивка хрестиком була технічно легша , тому доволі швидко розповсюджувалася серед жінок. Єдине, що бракувало – схема (взір, узор) , з якої рахувалися кількість стібків нитки на полотні. Друкованої продукції було мало, або взагалі не було. Позичити вишитий рушник, сорочку не було можливості в силу забобонів (зурочити долю).

Вишивка хрестиком поширилась завдяки геніальному рекламному ходу засновника парфюмерно-косметичної компанії «Товарищество Брокар и Ко» Генрі Брокарду. Шматки мила «Брокар и Ко» загортали у яскраві обгортки, на яких друкували схеми орнаментів для вишивання хрестиком. Брокарівське мило було дешевим, а схеми вишивки – надзвичайно простими, тож швидко полюбилися жінкам і витіснили інші народні орнаменти.

Хрестик в українській народній вишивці став особливо популярним у 1850-1860-х роках, і поступово замінив близько 250 традиційних швів, які виконували 20-ма техніками. Пишно вишиті «брокарем» рукави сорочок в народі називали «пекло» або «мов у кров вимочені».

Обгортка мила фабрики Брокара

Брокарівська вишивка

Брокарівська вишивка

У Харкові є вулиця Коцарська. Небагато навіть корінних жителів міста знають, чому вона має таку назву. Виявляється, два століття тому тут були розташовані мануфактури, які виготовляли колоритні довговорсові килими з овечої вовни і навіть шовку — коци.

Технологія виготовлення коца була втрачена десь у 70-х роках XIX століття. На початок XX століття, коли готувався XII археологічний з'їзд, у Харкові уже не було майстринь-коцарок. 1814 року, як стверджує у своїх працях Микола Сумцов, у Харкові було виготовлено 26 тисяч коців.

Коц - довговорсовий килим, який не стелили на землю через його особливості: виготовляли коц із непряденої вовняної нитки, довжина ворсу становила від 2,5 до 10 сантиметрів. Над створенням коців працювали цілі двори, в одному домі могло бути по кілька верстатів». Нині в Харківському історичному музеї зберігаються та експонуються два коци.

Харківський КОЦ

Дякую за увагу!

Далі буде...